

HET LIEFDESGESTICHT TE POELDIJK

door Piet Kruijk

In het oostelijk deel van de Voorstraat in Poeldijk staat een uit de vorige eeuw daterend gebouw. Het pand is de laatste jaren in gebruik bij EVO2, het bekende onderwijsinstituut voor volwassenen. Het gebouw staat er wat kaaltjes bij in een overigens ook wat kale omgeving, ondanks de recent aangeplante boompjes. Er voor en gedeeltelijk ernaast is er bestrating ten behoeve van het parkeren.

Voor heel veel Poeldijkers ligt er in dit gebouw een schat aan herinneringen. Vanaf 1875 tot ver in deze eeuw is dit pand namelijk in gebruik geweest als onderkomen van de zusters uit Oudenbosch, die daar toen woonden en werkten. Vele generaties Poeldijkse jongens en meisjes zijn daar op de bewaarschool geweest en meisjes hebben er de lagere school doorlopen en de naaicursussen bezocht. Het was een voor de vorige eeuw fraai gebouw met in de tuin voor het gebouw een aantal stoere lindebomen en het geheel werd afgesloten door een lang hek. Er hing, buiten de schooluren, rondom het geheel een serene rust, die werd onderbroken door het klokje in het torentje, dat driemaal per dag werd geluid; 's morgens om 5 uur, 's middags om 3 uur en 's avonds om 6 uur. Deze klok was in een wijde omgeving te horen en het was lange tijd een goede tijdmetende, omdat het geluid ervan verder droeg dan de klok van de kerk!

Het gebouw waar de zusters tot eind 1957 vertoefden, met de scholen, droeg lange tijd de naam Liefdesgesticht. Het kent zo z'n eigen geschiedenis.

In het midden van de vorige eeuw kenmerkte het dorpje Poeldijk zich door eenvoudige woningen en kleine ambachtelijke bedrijven. Er was - afgezien van boerderijen en tuinderijen buiten de kom - niet veel meer dan de Voorstraat met enkele heel korte zijstraatjes, zoals de Kerkstraat, de Polderlaan (thans Verburchlaan), de Poeldijkse Vaart met aansluitend het 'Stikkie', het smalle maar vrij lange Schoolstraatje en de Leuningjes (thans Irenestraat) dat toen niet meer dan een boerenlaan was naar de Nieuweweg. In het begin van de Voorstraat stond aan de zuidelijke zijde een opvallend grotere woning uit de 18e eeuw; de enige woning in de Voorstraat - de belangrijkste straat van het dorp - met een rechtopgaande 1e verdieping en met een hardstenen stoep er voor; opvallend in de destijds trottoirloze straat. Aanvankelijk zou dit de woning van de ambachtsbeheerder van Monster zijn geweest. Daar woonde in de zeventiger jaren van de vorige

Een stukje Voorstraat in Poeldijk op het einde van de vorige eeuw. De recht opgetrokken woning van de familie Goeijenbier - met de stoep er voor - is op de foto juist onder de toren van de vroegere RK kerk gesitueerd.

eeuw Petrus Goeijenbier Jacobszoon en zijn vrouw Maria Elizabeth d'Erkenne. Het echtpaar had geen kinderen. Petrus Goeijenbier stond bekend als een vermogend man; hij was een vooraanstaand dorpsgenoot en had veel aanzien. Tegenover de woning aan de noordzijde van de Voorstraat had Goeijenbier een zogenaamd rentenierstuintje, afgescheiden van de straat door een moddersloot, zoals er in de vorige eeuw zo veel in de dorpen liepen voor de opvang en afvoer van het vuile water. Het tuintje, dat hij geërfd had van zijn broer Jacob, was ongeveer 940 m² groot met enkele druivenmuren en veel fruitbomen.

Er was in die tijd in Poeldijk maar één school, een openbare school, die bezocht werd door de meeste jongens en meisjes uit het dorp. Er was toen nog geen leerplicht, die kwam pas in 1900. Maar ondanks het ontbreken van de leerplicht ging toch een zeer groot percentage van de kinderen in Poeldijk een aantal jaren naar school, al gold het voor velen dat ze alleen in de wintermaanden de school bezochten. Na het herstel van de Bisschoppelijke Hiërarchie in Nederland in 1853 kwam er meer structuur in het kerkelijke bestuur en ontstond er het streven zo veel mogelijk kinderen van geloofsgenoten onder-

wijs - en dan liefst op katholieke basis gestoeld onderwijs - te geven. Zo schreef het dekenaat al in 1853 de pastoors aan via een circulaire, waarin hen jaarlijks tien gulden werd aangeboden om het de behoeftige kinderen mogelijk te maken te leren lezen. Een aanbidding overigens met een discutabele moraal; kinderen afkomstig uit gemengde huwelijken mochten er niet van profiteren! Voor zover de meisjes naar school gingen, kregen ze geen enkele opleiding op huishoudelijk gebied. Voor de kleuters was er in die tijd ook nog geen bewaarschool. De toenmalige pastoor van Poeldijk, Th. van de Moor, was een vurig voorstander van verbetering van de bestaande situatie. Hij was van mening dat er een bewaarschool moest komen en - in ieder geval voor de meisjes - een lagere school en een school voor vrouwelijke handwerken. Om dit te realiseren nam hij al in 1867 contact op met de Congregatie van de Zusters van Liefde te Oudenbosch en enkele andere kloostergemeenschappen met de vraag of de zusters eventueel bereid waren de gewenste scholen van geschikte leerkrachten te voorzien. Maar het was moeilijk een passende financiering te vinden en over de plannen die vooral uit de koker van pastoor Van de Moor kwamen, was het parochiale kerkbestuur sterk verdeeld. Men vond de financiële basis te zwak. Dit bracht het toenmalige bisdom van Haarlem ertoe de pastoor een brief te schrijven, waarin werd gesteld, dat niet met de plannen werd ingestemd. Het geld dat inmiddels voor het doel beschikbaar was - naar later bleek f 1.700,- - moest men maar in depot houden en rentegevend maken. "Eerlang zou men wellicht tot realisatie kunnen komen." Het bezwaar van het bisdom was ook de volgens hen geringere noodzaak van bijzonder onderwijs, omdat er op de openbare school een goed katholieke onderwijzer was en men verwachtte verder "dat brave vrouwen zeker bereid zouden zijn de meisjes het handwerken te leren."

En zo bleef de situatie in Poeldijk ongewijzigd. Dit tot 1874. Op 2 januari van dat jaar passeerde notaris Metman te Wateringen een akte van schenking, waarbij Pieter Goeijenbier Jaczn aan de Parochiale kerk van den Heiligen Bartholomeus te Poeldijk een perceel tuinland - zijn rentenierstuinje - met twee druivenmuren en bepoting en beplanting schenkt. Deze schenking diende zowel bisschoppelijke als koninklijke goedkeuring te krijgen en dat lukte. Zodoende kon op 27 maart 1874 de akte van aanvaarding van de schenking worden getekend en beschikte de parochie over een voldoende groot en goed gelegen perceel voor de bouw van de scholen en een onderkomen voor de zusters. Dit complex zou nog tientallen jaren de naam Liefdesgesticht dragen.

Het was intussen echter niet gebleven bij de schenking van de grond. Op 7 januari 1874 schreef P. Goeijenbier Jaczn onder getuigen de volgende verklaring:

"Ter eere Godt en tot lafenis der ziel van mijnen waarden broeder en van die de overigen leden mijner geachte familie beloof ik Pieter Goeijenbier Jacobzoon en ik verbind mij bij deze en in geval dat noodt ook mijne rechtverkrijgenden, ten dienste der Parochiele Kerk in Poeldijk al de kosten van den opbouw en inrigting van een gesticht alhier met een kapel en alles wat daartoe behoort voor mijn rekening te nemen en bij den bouw en inrigting alles te zullen betalen tot bedrag eener Som van twintig duizend gulden, blijvende hetgeen die Som te boven gaat en verder onderhoud ten laste van den kerk voornoemd.

P. Goeijenbier Jz.

Aldus den 9 January 1987 te Poeldijk in tegenwoordigheid der ondergeteekenden getuigen.

Th. Pauwels

P. van der Knaap Az.

Th. van der Moor Pastoor"

Er werd gelijktijdig een akte van aanvaarding van deze schenking opgesteld en deze werd doorgestuurd naar het bisdom Haarlem, waar de bisschop het volgende onder de aanvaarding schreef:

"Bovenstaande verbindtenis wordt bij dezen ook onzerzijds aangenomen en bekrachtigd. En zal deze acte zorgvuldig in het Parochiaal Archief bewaard worden, gelijk ook wij er een gewaarmerkt Afschrift van hebben neder gelegd in ons Archief.

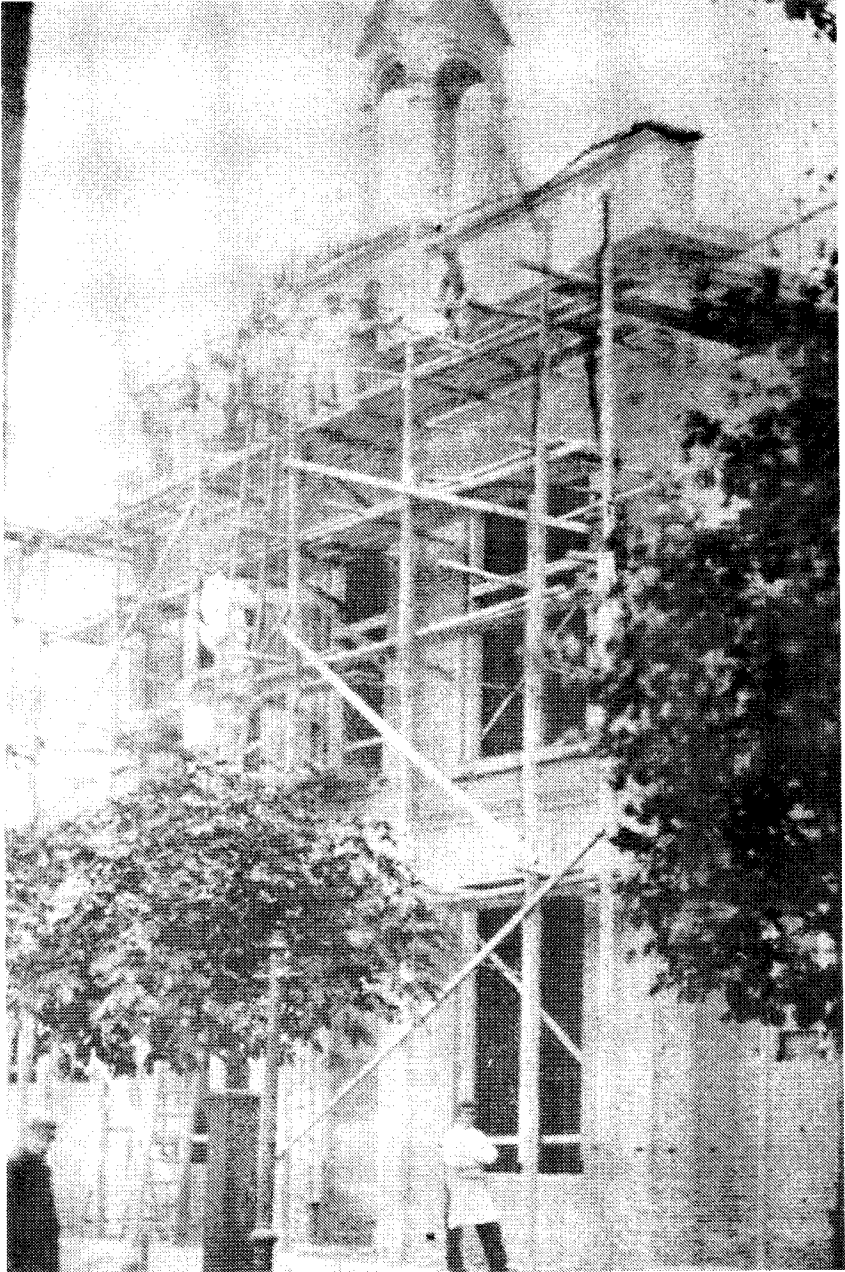
Haarlem, den 6e February 1874

De Bisschop van Haarlem + G.P. Wilmer"

Zodoende was er een ruime basis om verder te gaan. Op 27 mei 1874 kwam de stichting tot stand die voor de realisering van het complex voor het onderwijs en het onderkomen van de zusters zou zorgen. Men kon aan het werk gaan en men deed dit voortvarend. De architect H.J. van den Brink werd aangezocht een ontwerp te maken.

De plaatselijke timmerman-aannemer Piet Scheffers werd gevraagd een offerte uit te brengen. Hij deed dit op 13 juli 1874. De aanneemsom bedroeg f 19.140,-. Als borgen voor de goede uitvoering werd de offerte mede ondertekend door J. Scheffers, de vader van de aannemer en Willem Witkamp Jzn, die sinds 1842 in Poeldijk als zelfstandig metselaar werkzaam was. Het werk werd aan Scheffers gegund, maar in de praktijk bleek later, dat vooral Witkamp en zijn mensen veruit het meeste werk zouden uitvoeren.

De aanvankelijke opzet bleek echter niet helemaal te voldoen aan de diverse wensen die er waren. Daardoor moesten er de nodige aanpassingen plaatsvinden en dat bracht de totale kosten boven het door Goeijenbier gestelde maximum van f 20.000,-. Het potje van f 1.700,- van weleer, dat in depot was gehouden, moest worden aangesproken.

Het liefdesgesticht in aanbouw in de herfst van 1874

Zowel de veranderingen van het plan als de bestemming van het gereserveerde geld behoefde ook weer de toestemming van de bisschop van Haarlem. Men verkreeg die toestemming op 18 augustus 1874. Er kon met de bouw worden begonnen.

Intussen moest de komst van de zusters worden geregeld. Dit ging gepaard met veel correspondentie, waarbij duidelijk weer de grote invloed naar voren kwam, die de bisschoppen toentertijd op alles hadden. De overeenkomst die met de kloosterorde te Oudenbosch werd gesloten, luidde als volgt:

”Overeenkomst bij de oprigting van de bewaar- en vrouwelijke handwerkschool in de Gemeente Poeldijk tusschen het kerkbestuur aldaar en de Zusters der vergadering van Oudenbosch.

Art. 1.

Het bewaren en onderwijzen der, tot genoemde gemeente behoorende kinderen in de Christelijke leering, in naaijen, breijen en andere vrouwelijke handwerken wordt opgedragen aan- en op zich genomen door de Zusters der Vergadering te Oudenbosch onder de navolgende bepalingen.

Art. 2.

De Zusters zullen door geene werkzaamheden belet mogen worden, hare H. Regelen, zoo dagelijksche als bij bijzondere feestdagen der Orde te onderhouden.

Art 3.

Zij zullen buiten de Christelijke leering geen jongens boven de zeven jaar in de Bewaarschool toelaten.

Art 4.

De algemeene Overste zal de Zusters door andere vervangen, wanneer dit noodig geoordeeld wordt.

Art. 5.

De regeling der huishouding, het bestuur der Zusters en het aanwijzen der werkzaamheden en aan elk derzelve behoort geheel aan de algemeene Overste.

Art. 6.

Het onderhoud der Zusters gedurende haar verblijf in het gesticht (de kleding die voor rekening van het Moederhuis komt daarbuiten gelaten), de verpleging, geneeskundige hulp bij ziekte, de begrafenis uitvaart en kerkelijke diensten bij eventueel overlijden, reizen voor verzending of verwisseling, mits die verzending of verwisseling geschiede op verzoek van het Kerkbestuur anders niet, retraite naar Oudenbosch en zoo er nog iets meer is, komt ten laste van het bestuur. Doch daarentegen komen de voordelen der werkzaamheden van de Zusters aan

dat zelfde bestuur; de superieure der Zusters zal gehouden zijn aan de Resident rekening te doen van alle ontvangsten en uitgaven.

Art. 7.

Aan het Moederhuis te Oudenbosch zal voor ieder zuster jaarlijks f 50,- worden uitgekeerd.

Art. 8.

De inventaris der aan het gesticht behoorende goederen zal bijgehouden en met het bestuur geverifieerd worden. De Zusters houden in 't bijzonder aantekening van de haar persoonlijk geschonken wordende voorwerpen, alzoo van die voorwerpen waarvan het zeker blijkt dat ze niet aan het gesticht geschonken worden.

Art. 9.

De Overste bij hare jaarlijksche inspectie reizen of andere Zusters zullen in het gesticht verblijven.

Art. 10.

Deze overeenkomst blijft van kracht tot één jaar na den dag waarop onverhoopt eene der beide partijen opzegging mogt hebben gedaan.

Art. 11.

Deze overeenkomst zal in duplo geschreven en door beide partijen geteekend worden, zullen daarvan na de goedkeuring der Hoog Eerw. Bisschoppen van Breda en Haarlem aan elk een in bewaring gegeven worden.

*Het Parochiaal Kerkbestuur
Th. van der Moor Pastoor
J. van Meurs
Th. Pauwels
P. van der Knaap
W. van Paassen
M.H. van Ginneken Overste”*

De goedkeuring van deze overeenkomst werd op 3 mei 1875 door de bisschop van Haarlem en op 8 mei 1875 door de bisschop van Breda getekend.

In die tijd arriveerden de eerste zusters in Poeldijk. Het waren er vijf, te weten: Sr. Anselma Plasschaert, Sr. Huberta Bouman, Sr. Ambrosia v.d. Riet, Sr. Gerarda Bax en Sr. Lidwina Pijl. Op 22 juli 1875 werd met de bewaarschool begonnen en aansluitend met het huishoudonderwijs aan de meisjes. Als eerste werd zuster Anselma Plasschaert aangesteld, die deze functie tot 1881 zou uitoefenen.

Intussen werden pogingen in het werk gesteld ook een lagere school voor meisjes in het complex te vestigen. De ruimte was er, evenals de verdere mogelijkheden, zoals onderwijzend personeel. De bisschop van Haarlem, die zich aanvankelijk tegen vestiging van een bijzon-

dere school van katholieke meisjes verzet had, bleek er nu - kennelijk als gevolg van de optimale financiële situatie - heel anders over te denken dan voorheen. Dit blijkt uit zijn volgende brief van 25 juni 1875, waarin hij ook uitgebreid zijn mening geeft over de inrichting van een kapel:

Het zo markante torentje van het gesticht op een foto uit het begin van deze eeuw

"Haarlem 25 juny 1875

*Aan Weleerwaarde Th. van der Moor
Pastoor te Poeldijk*

Weleerwaarde Heer,

Ingevolge uw verzoek van den 23e dezer geef ik uw eerw. de verlangde faculteit om het Liefdesgesticht en Kapel in te zegenen; doch ook deze laatste slechts met gewone Benedictio domus novae. De eigenlijke Benedictio novae ecclesiae vel oratorii zoude ik minder geraden achten, omdat zoo ligt in verloop van tijd in zulk een gesticht de kapel verplaatst wordt. Mogt evenwel de Kapel zoodanig ingerigt worden dat ze voor goed & altijd daarvoor bestemd zal blijven, dan ware 't iets anders en zoud uw eerw. op nader aanvraag de Kapel wel als oratorium willen laten benedicaeren, evenwel nadat ze eerst door de eerw. Deken zou gevisiteerd en geapprobeerd zijn.

Om een Altaarsteen te bekomen, kan uw eerw. zich tot de Hoogeerw. Vicaris generaal te Warmond vervoegen, die geconsecreerde Altaarstenen, zo ik veronderstel, wel in voorraad zal hebben.

Ik ben wel bereid, krachtens Apostolische faculteit, vergunning te geven tot 't voortdurend bewaren van het Allerheiligste in de Kapel van 't gesticht, maar dan moeten er tenminste vijf zusters zijn en moet er, liefst wekelijks maar tenminste om de veertien dagen, in de Kapel de H. Mis gelezen worden.

Wat uwe vraag betreft, of 't beter zij nu reeds terstond de leerschool te openen; het is zeker in de geest der Kerk dat de sexen - waar 't mogelijk is - gescheiden worden en bovendien is 't onderwijs op de school der zusters noodzakelijk meer godsdienstig dan het op eene openbare school met de besten wil kan zijn. Daarom zoude ik 't persee wenselijker achten dat zoo spoedig mogelijk de leerschool geopend werd en daar de Hoofdonderwijzer, zooals uw Eerw. schrijft, een braaf Katholiek is, zal hij, vertrouw ik, om gemelde reden er zijnerzijds in berusten. Nogthans wanneer uw Eerw. om der billijkheidswille 't beter oordeelt nog met de opening te wachten, heb ik er ook vrede mee.

Uw Eerw. van harte dank zeggende voor uwe gelukwensen op de dag mijner consecratie en wederkeurig U alle zegeningen des Hemels, bijzonder over de op te rigten liefdesschool toewenschende, noem ik mij hoogachtend.

*Uwen dienaar in Christ.+ G.P. Wilmer
Bisschop van Haarlem”*

Het altaar in de kapel van het Liefdesgesticht

Het duurde nog bijna een jaar voor er in het Liefdesgesticht van de zusters met een lagere school voor meisjes werd begonnen. De opening van deze school was op 2 april 1876. In dat jaar kwam ook de inrichting van de huiskapel gereed, zodat die toen pas in gebruik kon worden genomen. Een kapel die vele katholieken uit Poeldijk in de loop der jaren hebben leren kennen. Met Kerstmis bezochten velen de grote kerststal met bijna levensgrote beelden die er stond opgesteld. Vele tientallen jaren voldeed het liefdesgesticht aan de behoeften. Er bleef een bewaarschool voor jongens en meisjes, een naaischool en een lagere meisjesschool in gevestigd. Maar de ruimte werd op den duur - ondanks enige uitbreiding in het begin van deze eeuw - toch te beperkt. In 1928 werd er, aansluitend aan het complex in noordoostelijke richting, een geheel nieuwe meisjesschool gebouwd.

Het Liefdesgesticht, met het lange hek er voor, in de dertiger jaren

De activiteiten van de zusters in Poeldijk hadden zich intussen echter uitgebreid. Op verzoek van de toenmalige pastoor Gallenkamp stemden de zusters er in 1911 in toe, ook de verzorging van de bejaarden op zich te nemen. Tot dat moment was er in Poeldijk slechts een eenvoudig armenhuis. Het eerste bejaardenhuis werd naast de voormalige pastorie aan de Voorstraat gebouwd en kreeg de naam St.-Jozefhuis. Na de vestiging van de zusters kwamen er al spoedig aanvragen uit Poeldijk en omgeving om tegen betaling te worden opgenomen. Het gevolg was dat er een aanzienlijke uitbreiding nodig

was, waarbij er tevens een vleugel werd ingericht voor de kliniek van het Wit-Gele-Kruis, consultatiebureau enz. Ook de zorg daarvoor namen de zusters op zich.

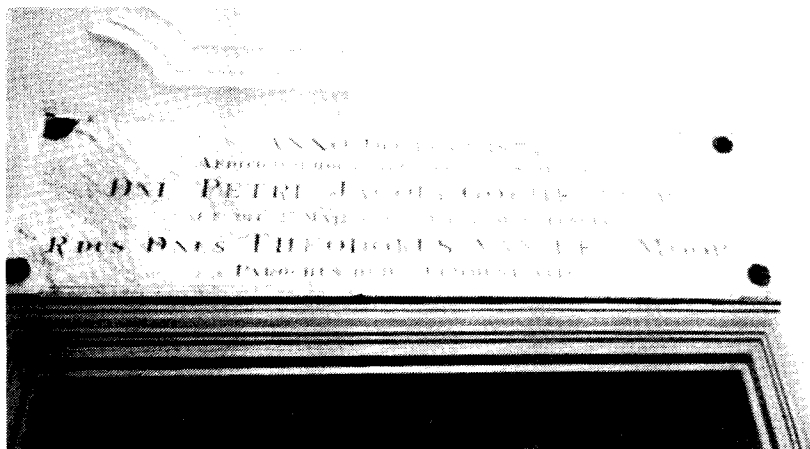

Het huidige gebouw van de EVO; de vleugels zijn nieuw opgetrokken, het middengedeelte is hetgeen nog van het vroegere Liefdesgesticht resteert

In 1975 verhuisden de zusters naar een aangekocht pand op de hoek van de Dr. Weitjeslaan en de Nieuweweg, waar een kapel en een nieuwe school werden gebouwd.

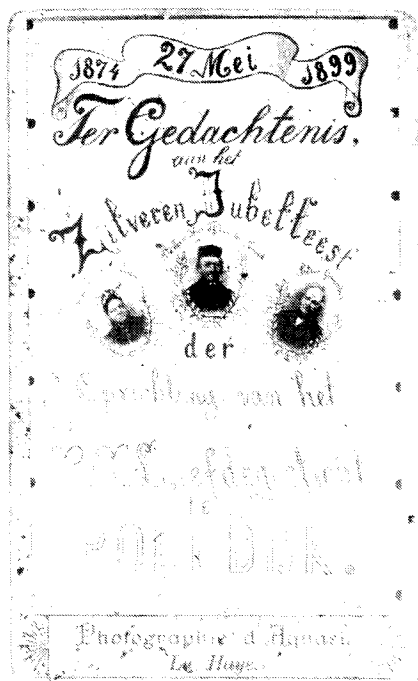
Het oude liefdesgesticht kwam in gebruik als parochiehuis en vele verenigingen vonden er jarenlang een onderkomen. Toen het dorpscentrum 'De Leuningjes' in gebruik werd genomen, was het pand in de Voorstraat voor parochiële activiteiten overbodig geworden en vond de EVO er een onderkomen. Deze organisatie heeft in de loop der jaren een groot gedeelte van het pand afgebroken en nieuwe ruimten aangebouwd. Alleen het middengedeelte van het oorspronkelijke gebouw uit 1874 bestaat nog, al is het zo opvallende torentje afgebroken. In de hoge entree van het gebouw bevindt zich ook nog de bij de bouw aangebrachte plaquette, die de herinnering aan de goede gever van destijds levendig moest houden.

Door het steeds verder teruglopen van kloosterroepingen zagen de zusters geen kans meer leerkrachten voor de scholen in Poeldijk beschikbaar te stellen. Men was genoodzaakt zich uit Poeldijk terug te

De herinneringsplaquette uit 1874, die in de hal van het gebouw nog steeds aanwezig is

trekken. De laatste zuster in 1979, 104 jaar na de komst van de eerste zusters in het Liefdesgesticht.

De gedachtenisplaat bij het zilveren jubelfeest van het Liefdesgesticht uit 1899 met daarop de foto's van de meest betrokkenen bij de oprichting; in het midden pastoor Th. v.d. Moor, links Maria Elizabeth d'Erkenne en rechts haar man Petrus Goeijenbier

Het echtpaar Goeijenbier-d'Erkenne, dat de realisatie van het Liefdesgesticht mogelijk maakte, bleef niet in Poeldijk wonen. Op het eind van de tachtiger jaren vertrokken zij naar Vrijenban bij Delft. Daar overleed Petrus Goeijenbier Jaczn op 10 mei 1897 in de leeftijd van 82 jaar. Maar daarmee was de goede bemoeienis met het Liefdesgesticht nog niet afgelopen. In 1902 vestigde de weduwe Goeijenbier een lijfrente van f 15.000,-- op het Liefdesgesticht. Tot haar dood moest dan jaarlijks 4% van dit bedrag, f 600,--, aan haar worden uitbetaald. Bij haar overlijden zou het bedrag dan aan het Liefdesgesticht vervallen, dit ten behoeve van de kinderen die de scholen van de zusters bezochten.

Het markante pand in Poeldijk, tegenover het Liefdesgesticht, waar het echtpaar Goeijenbier jarenlang woonde, werd bij hun vertrek naar Vrijenban verkocht. Koper was de metselaar IJsbrand Hagen, afkomstig uit Wateringen. Deze bouwde achter het huis, dat toen ook nog via de Poeldijkse Vaart over water bereikbaar was, een flinke werkplaats en tevens een opslagplaats voor bouwmaterialen. In 1910 ging hij echter failliet en kwam het pand in handen van zijn zwager Verbakel. Die was in Wateringen smid en rijwielhersteller, een combinatie die toentertijd gewoon was. Een gedeelte van het pand werd als woning verhuurd en vele jaren woonde daar de oude koster Leen Haastert. In het resterende gedeelte en in de werkplaats kwam een knecht van Verbakel, namelijk Klaas Vis, die er een rijwielhandel en -herstellerij in vestigde. In 1932 werd het pand verkocht aan de zaadhandelaar Vogelaar. Die brak het oude gebouw geheel af en bouwde er een woning met winkel en garage en later een grote zaad-opslagplaats. Hoewel Vogelaar inmiddels ook is vertrokken, staat dat pand nu nog steeds op de plaats van waaruit het echtpaar Goeijenbier de stichting van een Liefdesgesticht in Poeldijk heeft helpen realiseren.

BRONNEN:

Aantekeningen over Poeldijk, W.L Kruijk, 1975
Kerkarchief van de St.-Bartholomeusparochie te Poeldijk
Archief van de Zusters Franciscanessen te Oudenbosch